

Kośko, Aleksander

Lubelski program badań epok neolitu i wczesnego metalu : garść poznańskich refleksji z okazji rocznicy 50-lecia Katedry Archeologii UMCS

Archeologia Polski Środkowowschodniej 1, 239-240

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ALEKSANDER KOŚKO

LUBELSKI PROGRAM BADAŃ EPOK NEOLITU I WCZESNEGO METALU - GARŚĆ POZNAŃSKICH
REFLEKSJI Z OKAZJI ROCZNICY 50-LECIA KATEDRY ARCHEOLOGII UMCS

W 50-letniej historii lubelskiego środowiska archeologicznego wyróżnić można dwa etapy.

Pierwszy - 30-letni, rozpoczęty powołaniem w 1945 roku prof. Stefana Noska na kierownika Katedry Prehistorii Wydziału Przyrodniczego, trudno scharakteryzować w kategoriach kumulatywnego rozwoju prężnej instytucji badawczo-dydaktycznej, jakiej potrzebowała nasza dyscyplina na „pojałańskich kresach” Państwa (por. J. Gurba 1971a; 1971b). Lublin nie przejął funkcji Lwowa, nie zaistniał jako ogólnoeuropejskiej rangi centrum badawcze strefy pogranicza zlewni mórz Bałtyckiego i Czarnego. Pomimo szeregu istotnych osiągnięć kolejnych kierowników, Profesorów Stefana Noska, Jana Kowalczyka czy Aleksandra Gardawskiego (J. Gurba 1966; 1972; 1975a; L. Gajewski 1975) oraz grona ich najbliższych współpracowników i uczniów, trudno w tym rejestrze dopatrzeć się zwartej wizji programowo-badawczej. Dotyczy to także badań nad neolitem - początkami epoki brązu, jakkolwiek ów okres koncentrował uwagę wymienionych liderów ośrodka, co rzutowało na relatywnie znaczny stopień przyrostu bazy źródłowej, stymulując powstanie pierwszych rysów ujęć analityczno-syntetyzujących. Dodać należy nadto istotną trudność w ocenie „uniwersytecko-lubelskich korzeni” konkretnych dzieł wzmiarkowanych liderów spowodowaną ich mobilizmem instytucjonalnym, działalnością na „styku ośrodków”. Przyczyny tego stanu rzeczy były złożone a ich w miarę adekwatne wyważenie przekracza kompetencje autora.

Moje bezpośrednie kontakty z archeologicznym środowiskiem UMCS dotyczą ostatniego 20-lecia, które równocześnie wyznacza nowy etap ważkich, jakościowych przemian, zainicjowanych w latach 1974/1975 przez doc. Jana Gurbę, obejmującego kolejno Zakład Archeologii Instytutu Historii a następnie Archeologiczny Ośrodek Badawczo-Konserwatorski (dla czterech województw Polski środkowo-wschodniej). Już w drugiej połowie lat 70-tych powstają zręby stabilnej placówki badawczo-dydaktycznej (L. Gajewski 1985). W gronie zatrudnionych ówczesnie znaleźli się m. in. absolwenci UE i UAM, Sławomir Jastrzębski i Andrzej Kokowski, jak też pierwsi absolwenci wznowionego na UMCS kursu archeologii (roczniki 1979/1980): Barbara Bargieł, Jerzy Libera, Halina Wróbel i Anna Zakościelna, współtwórcy lubelskiego programu badań nad epoką kamienia i początkami epoki brązu (por. B. Bargieł 1989). Na przełomie lat 70/80-tych wśród absolwentów lubelskich

znalazło się szereg „kamieniarzy” o wybitnej, znaczącej aktualnie pozycji zawodowej: Sławomir Kadrow, Andrzej Bronicki czy Jolanta i Józef Ścibiorowie. Można więc stwierdzić, iż w sygnalizowanym okresie rozpoczęto konstrukcję ważkiego środowiska naukowego o istotnym wpływie na obecny kształt prahistorii ziem Polski.

Cechą szczególną - wręcz wyróżnikiem - tego środowiska była i jest nadal jego otwartość; dążność do syntezy doświadczeń wielu „ośrodkowych” tradycji badawczych (zwłaszcza w sferze metodyczno-metodologicznej). U źródeł tej postawy legła polityka kadrowo-dydaktyczna, współpraca - w ramach Katedry - z wieloma wybitnymi osobowościami twórczymi spoza Lublina. Neolityczno-wczesnobrązowy zespół badawczy działający pod kierunkiem doc. Jana Gurby łączy efektywnie tradycje naukowe Krakowa, Warszawy, Łodzi oraz Poznania. Miejsce szczególne zajmują tutaj wpływy „szkoły igołomskiej” prof. Jana Machnika, w kręgu której problematyka badawcza lubelskiego ośrodka naukowego zajmowała szczególną pozycję (J. Gurba 1991a; b).

W aspekcie delimitacji przestrzennej problematyki badawczej, obok tradycyjnych ujęć - „między Wisłą a Bugiem” - odnotować należy pojawienie się szerszej orientacji - studiów nad pograniczem kręgów: circumpontyjskiego, circumkarpackiego i circumbałtyckiego. W najbardziej wyrazistej wersji kierunek ów dokumentuje dysertacja Sławomira Jastrzębskiego (1989). Jest to niewątpliwie ważka cezura: stabilizacji programu badań nad fizjograficznym pograniczem Wschodu i Zachodu Europy. Mając na uwadze środkowoeuropejskie przemiany polityczne - ułatwiające kontakty naukowe - można mieć nadzieję, że obserwujemy trwałą tendencję, generującą odrębność programową lubelskiego środowiska badaczy epok kamienia i wczesnego metalu. Aktualnie, symptomem tego jest m. in. wzrastająca pozycja Lublina jako istotnego forum kontaktów środowisk naukowych Polski, Białorusi i Ukrainy. Dotyczy to zarówno staży naukowych jak i działalności dydaktycznej (np. wykłady prof. Zofii Bierzanskiej z Akademii Nauk Ukrainy).

Drugim ważkim elementem specyfiki lubelskiego programu badań nad młodszą epoką kamienia staje się ukierunkowanie bio-archeologiczne, co dokumentują studia Jolanty Nogaj-Chachaj i w innym wymiarze dorobek Wandy Kozak-Zychman. Rozwój rzeczzonej tendencji można odczytać jako nawiązanie do starszych tradycji: Katedry Prehistorii jako członu Wydziału Matematyczno-

Przyrodniczego.

Lubelski program badań neolitu-wczesnego metalu jest obecnie jednym z dwu najlepiej rozwiniętych kierunków działalności badawczej Katedry - ofertą współpracy skierowaną do szerokiego kręgu ośrodków naukowych, tak polskich jak i zagranicznych. Niedawna seria dysertacji doktorskich, wieńczących pewien etap jego realizacji, zapowiada cykl ważkich poznawczo publikacji o istotnym znaczeniu dla tej części kontynentu.

Należę do grona osób szczególnie zainteresowanych rozwojem archeologii lubelskiej, śledzących z uwagą i satysfakcją każde z tutejszych odkryć terenowych (należy podkreślić pionierską

inicjatywę nader szybko wydawanych, corocznych „Sprawozdań z badań terenowych Katedry Archeologii UMCS”), czy też opracowań analityczno-syntetyzujących. Nadzieje związane z tutejszym programem badań interesujących nas w tym miejscu odcinków dziejów wiążą się głównie z pilną potrzebą pełniejszego rozpoznania pontyjskich (w części pozabałkańskich) korzeni wczesnoagrarnych społeczeństw dorzeczy Odry i Wisły. Mam głęboką nadzieję, iż zespół neoliciarzy lubelskich dostarczy w tym zakresie wielu ważkich inspiracji twórczych, czego moim Przyjaciołom i Kolegom - gratulując dotychczasowych sukcesów - serdecznie życzę.

ALEKSANDER KOŚKO

THE LUBLIN PROGRAMME OF STUDIES IN THE NEOLITHIC AND EARLY METAL EPOCHS: SOME REFLECTIONS FROM POZNAŃ ON THE OCCASION OF THE FIFTIETH ANNIVERSARY OF THE CHAIR OF ARCHEOLOGY AT THE MARIA CURIE-SKŁODOWSKA UNIVERSITY

In the 50-years history of the Lublin archeological milieu one may distinguish two stages. The first stage lasted some 30 years, when the Chair was headed successively by Professors Stefan Nosek, Jan Kowalczyk and Aleksander Gardawski (J. Gurba 1966; 1972; 1975; L. Gajewski 1975) who — along with the group of their closest collaborators and disciples — concentrated on studies in the periods from the Neolithic till the early Bronze Age. In this stage the main contribution of the Chair concerned primarily a considerable increase in the source base and the formulation of the first synthetic and analytic outlines.

The latter stage, connected with the last twenty years, has been a period of qualitatively important changes which were initiated by Doc. Jan Gurba in 1974/75. Already in the late 1970's there were created solid foundations of a permanent research-educational institution (L. Gajewski 1985). Among people employed by the Chair there were, among others, graduates of the Łódź University and the Adam Mickiewicz University in Poznań, as well as the first graduates of the re-established archeological studies at the UMCS, co-creators of the Lublin programme of studies in the Stone Age and the beginnings of the Bronze Age (cf. B. Bargieł 1989). An important high professional status was won by the graduates of the Chair who found employment in various museums. One may therefore state that in that period there began a process of the consolidation of an important scientific centre which would exert significant influence on our present-day knowledge of the prehistory of Polish lands.

A particular and almost distinctive feature of the Lublin milieu is its openness, an inclination to achieve a synthesis of experiences of many research traditions of various centres (especially in the methodical and methodological domains). The Neolithic — early Bronze Age research team headed by Doc. Jan Gurba effectively

combines the scientific traditions of Cracow, Warsaw, Łódź and Poznań. In this respect a special role is played by the influence of Prof. Jan Machnik's „Igołomia school”, within which the research problems of the Lublin scientists assumed a special position (J. Gurba 1991a; b).

In terms of the spatial delimitation of research problems one should also notice the emergence of a broader orientation, namely, studies in the borders of the CircumPontic, CircumCarpathian and CircumBaltic circles. This direction is evidenced most clearly by the dissertation by Sławomir Jastrzębski (1989). Undoubtedly it constitutes an important caesura in that it denotes a stabilization of studies on the physiographic borderland of the East and the West of Europe. Another important element in the specificity of the Lublin programme of studies in the earlier Stone Age is the bio-archeological direction.

The Lublin programme of studies in the Neolithic — the early Bronze Age periods is at present one of the two best developed directions of research activities of the Chair. The recent series of doctoral dissertations promises a series of cognitively important scientific publications of great importance for this part of the Continent.

One should also emphasize the pioneering initiative of relatively quickly issued annual *Reports on Field Explorations of the Chair of Archeology, UMCS* and of analytic-synthetic studies. Hopes connected with the research programme are connected mainly with an urgent need of fuller investigation of the Pontic (partly non-Balkan) roots of the early agrarian communities in the basins of the Oder and the Vistula. I am deeply convinced that the team of Lublin Neolithic specialists will provide many important creative inspirations in this respect which I should like to wish heartily to my Friends and Colleagues, while congratulating them on their achievements.